

förhållanden – hade ett större syfte än enbart inspektion: det syftade till förändring och förbättring.

Avslutningsvis ska det sägas att Jacobssons avhandling är ett viktigt inlägg i den forskning som sysslar med identiteter under förmodern tid. Att den har fokus på en region kan ge ytterligare en dimension för identitetsforskningen. Den är ganska tungrodd, och mina invändningar ovan har främst bestått i att Jacobsson borde ha förenklat för läsaren genom förtydligande pekpinnar, så att de intressanta resultaten kunnat komma till sin rätt.

Anna Wallestte, Lund

Niklas Ammert: *Det osamtidas samtidighet. Historiemedvetande i svenska historieläroböcker under hundra år*. Historiska institutionen, Lunds universitet 2008. 252 s. English summary. ISBN 978-91-974902-9-6.

I inledningskapitlet resonerar Niklas Ammert kring människors möten med historien i det dagliga livet och i olika tidssammanhang. Reklamen anspelar ofta på historiska händelser, uttryckta som ett gemensamt arv eller traditioner. Minnesmärken, statyer och byggnader överför budskap som vi kan tolka med personliga eller kollektiva utgångspunkter. Det stora intresset för filmer, romaner, tv-serier och spel är exempel på inlevelse i historiska miljöer, livshistorier och händelser. Intresse för historia erbjuder möjligheter att förstå och inplacera det som sker i större tids- och meningssammanhang. I samhällets snabba omvandlingsprocess ökar behovet av orientering i tillvaron, vilket innebär moderna framsteg men också insikter om traditionens betydelse. Många forskare har konstaterat att ointresse för historia blivit en integrerad del av en modernistisk världsbild. Under 1900-talets sista decennium har dock den historiska dimensionen återupptäckts i det svenska samhället, understryker Ammert i sin sammanfattning.

Detta allmänna intresse och samhällets behov av historia kan avläsas i läro- och kursplaner. Historiska förlopp och tidsmässiga sammanhang är teman i undervisningen med sikte på att eleverna ska förstå hur förflutna och aktuella handlingar kommer att påverka framtiden samt hur tankar om framtiden styr vårt nutida handlande och vår syn på det förflutna. Ammerts syfte är att i ett sekellångt perspektiv identifiera och analysera hur skolans historieböcker gett uttryck för historiemedvetande. I detta begrepp tar han fasta på tre

tendenser: Behovet att finna sammanhang i relationerna mellan dåtiden, nutiden och framtiden. Undervisningens mål att eleverna ska förvärva och utveckla ett historiemedvetande. Koncentrationen i den historiedidaktiska forskningen kring begreppet historiemedvetande.

Efter ett avsnitt om forskning kring läroböcker i historia övergår han till lärobokens plats i en historiekulturell kommunikationskedja. Att undersöka berättelsen är ett tema med många aspekter i mötet mellan historiesyn och samhällsstruktur. Kronologi är en förutsättning för att kunna orientera sig i tid, betonar Ammert, men ibland avgränsar han epoker med ömsesidig ”påverkan” – en kliché som är otydlig då det gäller mångskiftande kulturell förändring. Detta sagt som detaljmärkning. Viktigare är givetvis att stanna vid begreppet multikronologi, dvs. upplevelsen av samband och sammanhang mellan tolkning av det förflutna, förståelse för nutiden och perspektiv på framtiden.

I läroböckers framställning kan historiska sammanhang tolkas i olika perspektiv. Ett genetiskt perspektiv där framställningen följer historiens gång steg för steg är uttryck för en traditionell vetenskaplig historieskrivning. Ett genealogiskt perspektiv utgår från nuet och behöver inte vara tydligt kronologiskt eller följa historieskrivningens kontinuitet. Ett strukturellt perspektiv relateras till samhället, där det viktiga i lärobokstexten inte blir historisk förändring utan skeenden som aspekter på samhällssystem.

Ett sätt att tydliggöra begreppet historiemedvetande är att studera hur bruk av historia kommer till uttryck i läroböcker. Historikerna Peter Aronsson och Karl-Göran Karlsson har diskuterat analytiska principer, tillämpliga även för studier på skolnivå. Ammert har ett intressant resonemang kring moraliskt och ideologiskt bruk av det förflutna i nutida jämförelser.

Progression i historievetenskapen blir belyst ur olika synvinklar. Strävan efter mångfald i tolkningar och förklaringar kan ge en vidare och samtidigt djupare beskrivning av händelseförlopp. Under de senaste 40 åren har perspektiv som socialhistoria och kvinnohistoria blivit uppmärksammade. Progressionen består i problematisering, perspektivering, analyser och presentationer som vidgar och konkretiserar historiemedvetandet. Personhistoria och livsöden har berikat den historiska forskningen.

Syftet är att analysera teman som kan utvecklas till historiemedvetande. Texterna presenteras i olika undervisningskategorier: klassisk undervisning som lyfter fram ideologiskt historiebruk, objektivistisk som är åter-

spegling av det förflutna, formell undervisningsteori inriktad på elevers metodiska och källkritiska färdigheter och kategorisk undervisningsteori med syfte att förklara samhällsutveckling. Det hundraåriga perspektivet är indelat i perioder.

”Berättelsernas tid” är rubrik för de första 40 åren, då lärobokstexterna har en tydlig kronologisk ordning och aktörer står för ett dynamiskt händelseförlopp. Tolkningar är ofta ideologiskt färgade, vilket innebär att de är gjorda utifrån lärobokens samtid och inte inom tiden för det historiska skeendet. Ammert konstaterar att läroboksförfattarna låter det förflutna komma in i samtiden och att nuets aktuella frågor används för att skapa förståelse för det förflutna.

”När nuet styrde det förflutna” är rubrik över perioden 1960-tal t.o.m. 1980-tal. Det kronologiska perspektivet kompletteras med ett synkront då författaren betonar läget i flera europeiska stater. 1960-talets böcker lockar eleverna att identifiera sig med texten genom sina egna erfarenheter i nuet. Så sker t.ex. i samband med en skildring av livet i det antika Rom. Ammert menar att ett historiskt ”fryst” läge beskrivs genom en tematisk och etnologisk framställning. Fokuseringen på vardagslivet är självklar men koppling till kulturanalytiska synsätt saknas. Under 1980-talet började läroboksförfattare använda en ny typ av berättelse med ”vanliga” människors liv i centrum. Ammert finner här ett ”socialt, närmast etnografiskt perspektiv”, men han anknuter inte till etnografiskt framställningssätt. Istället noterar han ögonblicksbilder i böckernas skildring av daglig tillvaro.

Textförfattarna använder tolkningar från nutiden när de behandlar historiska händelser och klassfrågor. Diskussionsklimatet i 1960-talets samhälle leder till jämförelser mellan det förflutna och nutiden. Innebörden blir att utvecklingen gått framåt, från en mörk till en ljusare tid. I Ammerts tolkning blir detta ideologiskt historiebruk med syfte att legitimera dagens politiska och sociala system.

”Snapshots och fiktiva berättelser” lyder rubriken över läroböcker vid 2000-talets början. Ögonblicksbilder eller berättelser utgör ingångar till historiska händelser och öppnar orientering till historiskt medvetande. Tankarna kan leda från det förflutna till nuet eller i motsatt riktning.

I sammanfattningen av läroböcker från hundra år redogör Ammert bl.a. för historiebruk som syftar till att ”orientera och förankra eleverna i identitet, tradition och förståelse”. Sambanden mellan de tre tidsdi-

mensionerna har olika referenspunkter och ger olika förståelser.

Efter hundraårsperspektivet följer en empirisk undersökning av läroböcker under de senaste fyrtio åren, med en bredare analys av hur historiemedvetande kommit till uttryck i sambanden mellan de tre tidsdimensionerna.

Böckerna vänder sig sällan till enskilda läsare. ”Vi” används som ”föreställd gemenskap” inom nationen och en kollektiv identitet framträder i relation till ”den andre”. En central utgångspunkt är begreppet multikronologi, vilket innebär att ”då” och ”sedan” är samtidigt närvarande i nuet, likaså att nuet är närvarande i tolkningen av det förflutna och i tankarna om framtiden. Hur uttrycker då läroböckerna detta sammanhang som kan stimulera och utveckla elevernas historiemedvetande? Förståelse för andra kulturer blir belysta i böckerna, dock innehåller dessa få nyanserade beskrivningar. Ammert visar begränsningen i att fokusera studier av undervisning på läroböckerna. Detta textmaterial är en säker källa för historiedidaktisk analys, men elevers historiemedvetande formas även genom ett rikhaltigt informationsflöde. Under epoken från 1960-talet och framåt var internationalismen, politiska händelseförlopp och möten med främmande kulturer centrala frågor i undervisningen, inte minst i elevers fördjupningsuppgifter.

Kopplingen historia – identitet ”tydliggör bilden av människan som både historieskapad och historieskapande”. Läroböckerna ger tydliga exempel på individuella och kollektiva aktörers insatser. Ammert menar att historiemedvetandet stimuleras genom att nutidens människor knyts till historiska gestalter. Identitet blir belyst i ett resonemang där han tänker sig en flickas jämförelse mellan sin egen situation och kvinnoroller i historien. Exemplet väcker frågor om hur genusperspektiv och social förändring blir synliga i läroböckerna.

I en studie av texter från 1960-talet och 1990- till 2000-talet konstaterar Ammert att historiskt stoff återkommer i samma berättelser för grundskolans stadier och gymnasiet. Undersökningen inriktas på progression i berättartyper och i uttryck för historiemedvetande i de texter eleverna möter. Hör de till inlärningsprocesser som anses stimulera elevernas historiemedvetande?

För att identifiera progressionen använder Ammert historikern Jörn Rüsens fyra berättelsetyper: den traditionella, exemplariska, kritiska och alternativa berättelsen. Med utgångspunkt i denna modell drar han slutsatser om föränderlighet över tid, förmedlad genom läroböcker för grundskolans stadier och gymnasiet pro-

gram. Genomgången kan ge antydning om undervisningens syften och om koppling och kontrastering mellan nuet, berättelsernas tid och förändringsprocessen.

”Kvinnor är mer synliggjorda i yngre historieböcker än i äldre, men framställningssättet måste i många avseenden kategoriseras som traditionellt”, konstaterar Ammert och framhåller skillnaden mellan att lyfta fram en ”roll” och att värdera relationer som spänner över tidsdimensionerna. Att söka uttryck för historiemedvetande i lärobokstexterna är en angelägen uppgift, men hur kopplas kunskapsutveckling till undervisning och vidare till elevernas kreativitet och identitetsskapande, alltså till ett slags historiebruk?

Sammanfattningen är centrerad kring det begrepp som utgör boktiteln: *Det osamtidigas samtidighet*. Vi har mött det bland teoretiska och analytiska resonemang i början av boken och där funnit namnet Reinhart Koselbeck. I hans skrifter står den synkrona tiden i centrum tillsammans med den diakrona. Erfarenheter av det förflutna och förhoppningar/farhågor om det kommande är samtidigt närvarande i förståelsen av nuet.

I det långa sekelperspektivet är den stora berättelsen uppdelad i perioder, där de sista 40 åren fått en fördjupad analys. Det genealogiska perspektivet kan göra nutiden till referenspunkt i tolkningen av det förflutna och sambandet mellan tidsdimensionerna kan konkretisera historiemedvetandet. I detta sammanhang betonar Ammert att elevernas urval av viktiga händelser bör uppmärksammas i historiedidaktiken. Jag tror mer

på deras intresse för gestalter, relationer och sociala villkor med utgångspunkt i nuet. Vad innefattar ”vår tid” egentligen för kadern av elever? Hur får de genom lärobokstexterna förståelse för tidsdimensioner? Ammert uppmärksammar att läroboksförfattarna beskriver historiska händelser med vår tids definitioner och tolkningar. I resonemang kring detta historiebruk framträder behov av forskning kring elevers reception av berättelser med olika tematik och perspektiv. Mellan läroböckerna och de läsande eleverna finns lärarinsatser med resonemang, fördjupningar, problemformulering och annan undervisning som sällan blir dokumenterad. Jag vill framhålla betydelsen och variationen men samtidigt understryka att detta ligger utanför Ammerts syften att analysera historiemedvetande i svenska historieläroböcker.

Uttryck för historiemedvetande – multikronologi får en komprimerad sammanfattning kring historieskrivningens exposé över tidsdimensioner. Nuets uppfattningar, idéer och värderingar är ständigt närvarande i berättelser om förfluten tid. Hur formas då framtidsperspektivet i förhållande till nuet? Sker det i en tankevärld genom alla tre tidsdimensionerna?

Den vetenskapliga analysen av historiedidaktik med historiemedvetande som nyckelbegrepp och av multikronologi som tidsdimensioner måste studeras i sammanhang.

Ingrid Nordström, Lund